

АРХИВТІК
КОР

Tiljane QO'GAM

álmanah

№2 (50)
2019

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫ
ҮКІМЕТІНІҢ
ҚАУЛЫСЫ**



**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПРАВИТЕЛЬСТВА
РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

201__ жылғы _____

№ _____

№ _____ данасы

Астана,
Үкімет Үйі

от «__» _____ 20__ года

№ _____

экз. № _____

**Қазақстан Республикасындағы мерекелік күндердің тізбесін
бекіту туралы**

Қазақстан Республикасы Үкіметінің
2017 жылғы 31 қазандағы № 689 қаулысы

1. 2017 жылғы 31 қазандағы № 689 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасындағы мерекелік күндердің тізбесі Ескерту. Тізбеге өзгеріс енгізілді. Қазақстан халқы тілдері күні – 5 қыркүйек.

2. Осы қаулы алғашқы ресми жарияланған күнінен кейін күнтізбелік он күн өткен соң қолданысқа енгізіледі.

**Қазақстан Республикасының
Премьер-Министрі**

Б. Сағынтаев

TiL jáne QOǴAM

álmánah



Қазақстан
Республикасының Ұлттық
кітапханасы
міндетті дана

АЙГЕРІМ ҚОЖАХМЕТ

Ш.Шаяхметов атындағы
«Тіл-Қазына» ұлттық ғылыми-практикалық
орталығының ғылыми қызметкері



А.БАЙТҰРСЫНҰЛЫНЫҢ «ТІЛ-ҚҰРАЛ» ЕҢБЕГІНДЕГІ ТЫНЫС БЕЛГІЛЕР

Ахмет Байтұрсынұлының «Тіл-құрал» еңбегінде 300-ге жуық термин бар. Олардың басым көпшілігі қазіргі қазақ тіл білімінің ғылыми базасына айналып отыр. Қазақ тілінің ғылыми негізін қалыптастырған А.Байтұрсынұлының еңбектері – бүгінгі қазақ терминологиясының негізі.

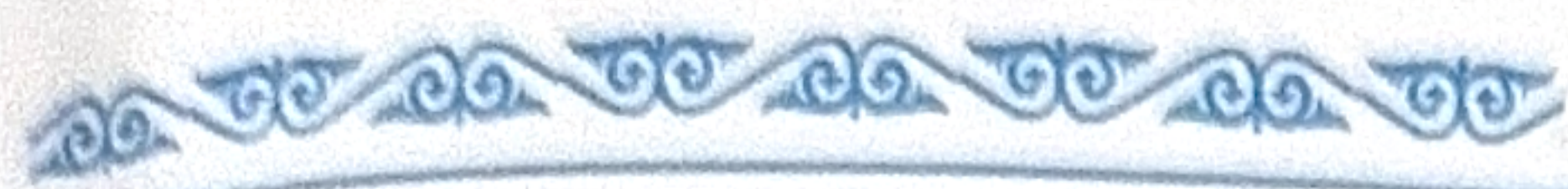
Ғалымның термин жасауда өзіндік қағидаттары бары бәріне белгілі. Солардың бірі – термин түзуде қазақ тілінің төл бірліктерін қолдану. А.Байтұрсынұлының бұл қағидаты тыныс белгілеріне атау беруде де негізге алынды. «Тіл-құрал» еңбегінің «Сөйлем жүйесі мен түрлері» атты үшінші кітабынан *кіші сызықша, үлкен сызықша, ноқат, үтірлі ноқат, теріс үтір, қос ноқат, сұрау белгісі, леп белгісі, көп ноқат, қабат үтір, жақша* [1] сынды терминдер қатарын көруге болады.

№	Термин	Тыныс белгісі	Қосымша атауы
1	Кіші сызықша	-	Тіркестіру белгісі
2	Үлкен сызықша	—	Жұмақтау белгісі
3	Ноқат	.	Ұлы тыныс
4	Үтірлі ноқат	;	Орта тыныс
5	Теріс үтір	,	Кіші тыныс
6	Қос ноқат	:	Бәшелеу белгісі
7	Сұрау белгісі	?	-

8	Леп белгісі	!	-
9	Көп нүктелік	...	Қалдыру, тастау белгісі
10	Қабат үтір	«»	Қабатша қос тырнақ
11	Жақша	()	Қамау белгісі

Көріп отырғанымыздай, ғалым тыныс белгілерін беруде ең алдымен қазақ халқының болмыс-бітімінен, мәдениетінен, ұлттық танымынан хабар беретін тілдік бірліктерді қолданған. Мәселен, бүгінгі қазақ тіл білімі саласы терминдері - *дефис* пен *сызықша* терминжасам қағидаттарына сай емес. Оның себебі, біріншіден, бір-біріне ұқсас екі белгінің біреуі төл бірлікпен, екіншісі кірме терминмен берілуінде. Екіншіден, бұл белгілердің қазақ тілінде түзілген нұсқасы бар. Біреуі үлкен, екіншісі кіші сызықпен берілетін дефис пен сызықша таңбаларын А.Байтұрсынұлының терминімен «үлкен сызықша» және «кіші сызықша» деп беру тілді тұтынушы үшін қашанда түсінікті болмақ. Қарапайым тілмен айтқанда, қазақ терминологиясы қазақ тілінің тілдік бірліктері арқылы жасалуы тиіс, ғылым тіліндегі әрбір термин демесек те, басым көпшілігінің аты да, оның заты да қазақы сипатқа ие болуы керек.

Жоғарыда берілген кестеден ғалымның терминдерге қосымша атау бергенін көруге болады. Ғылым нақтылықты, жинақылықты талап етеді. Ал терминнің талаптары одан да жоғары. Нақтырақ айтсақ, терминнің бірмағыналы, қысқа, ықшам, тілдік нормаға, сөзжасам заңдылықтарына сәйкес болуы – шарттылық. Ғалым Ш.Құрманбайұлы өзінің «Қазақ терминологиясы» атты еңбегінде терминдерге қойылатын талаптар жөнінде ой қозғаған. Оның пікірінше, термин бірмағыналы, қысқа, ықшам, туынды сөз жасауға қолайлы, сөзжасам және тілдік норма заңдылықтарына сай, эстетикалық талаптарға сай, уәжді болуы керек [2,500-502]. Расымен, нақтылықты көздеп, мағынадан айырылып қалуға да болмайды. Термин қашанда лексикалық жағынан болсын, тұлғалық жағынан болсын бір-бірімен үйлесімде болғаны абзал. А.Байтұрсынұлының тыныс белгілеріне қатысты терминдері осы талаптардың барлығына сай келеді. Бірінші бағаннан нақтылықты, уәжділікті, тілдік нормаға сай жүйеленген терминдерді көрсек, үшінші бағаннан ғалымның осы терминдердің қызметі мен қолданысына қарай *тіркестіру*, *жұмақтау*, *бәшелеу*, *қамау*, *тастау* белгілері деп халыққа түсінікті тілмен түсіндіргенін аңғарамыз. Сонымен қатар ғалым *ноқат*, *үтірлі*



ноқат, теріс үтір терминдерін ұлы тыныс, орта тыныс, кіші тыныс деп атау арқылы тыныс белгілердің қолдану деңгейін көрсетеді. Бұл атаулар А.Байтұрсынұлы терминдерінің негізі қазақы танымда, ұлттық мәдениетте жатқанын аңғартады.

Демек, А.Байтұрсынұлының тыныс белгілеріне қатысты терминдері ең алдымен, қазақ халқының мәдениетіне, ұлттық танымына сай құрылған. Оның айқын дәлелі – ғалымның терминдері. Екіншіден, бұл терминдер ұлттық тіліміздің ғылым кеңістігіндегі орнын танытуда жылдар бойы қызмет етіп келеді. А.Байтұрсынұлының ғылым тілі мен қарапайым халық тілі арасындағы алшақтықты жақындату мақсатында түзілген терминдері – бүгінгі қазақ терминологиясына дұрыс бағыт, озық үлгі болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Байтұрсынұлы А. Тіл – құрал. – Астана, 2009.
2. Құрманбайұлы Ш. Қазақ терминологиясы. – Алматы, 2014.